

nyításával működő kutatókkal, a doktori hallgatókból álló csoport által végzett kutatás eredményeivel. Az elhangzott előadások szerkesztett változatát – a tanulók természettudományos tévképzeteinek vizsgálata; a természettudományos tudás alkalmazása; a tanulók deduktív gondolkodása; az egyes tantárgyakban elért osztályzatok összehasonlító elemzése – a közeljövőben az Osiris Kiadónál megjelenő tanulmánygyűjteményben el is olvashatjuk. Az elmúlt hároméves ciklus igen gazdag, a didaktika alapkérdéseit érintő programja felkeltette a tudományterület művelőinek érdeklődést. Az ülésekre

készült beszámolóok visszhangra találtak, s a szükséges korrekciók után publikálásukra is sor került. Az Albizottság és a Magyar Pedagógia ez irányú együttműködése termékenynek mondható. A programból kimaradt témák – tanárképzés-tanárképzési modell, a magyar iskolák taneszközellátottsága –, valamint a tagságot foglalkoztató egyéb kérdések azzal a reménnyel kecsegtetnek, hogy az április végén újjáalakuló Albizottság az elkövetkező három évben is az oktatásemélet kutatóinak termékeny alkotó jellegű fóruma marad.

Falus Iván

A nyelvelsajátítás kérdései

Két nyelvész, David Singleton és Lengyel Zsolt szerkesztésében jelent meg nemrégiben az a kötet, amely többféle megvilágításból szemléli Penfield és követői „kritikus perióduselméletét” (Critical Period Hypothesis = CPH).

David Singleton egyik fő kutatási területe az életkor szerepe a nyelvelsajátításban. Az anyanyelvvvel kapcsolatos eredményeit Language Acquisition: The Age Factor (Multilingual Matters, 1989) című kötete foglalja össze. Lengyel Zsoltot is az első és második/idegen nyelv elsajátításának kérdései foglalkoztatják. Anyanyelvi megfigyeléseit A gyermeknyelv (Gondolat, 1981) című munkájában összegezte.

Etanulmánykötet összeállításakor a szerkesztők figyelme ismét az életkornak a nyelvelsajátításban betöltött szerepe felé fordult, de ez alkalommal a második, illetve idegen nyelv kontextusára figyeltek (amire a cím is utal). A mű Singleton bevezetőjét követően hat olyan tanulmányt tartalmaz, mely felülvizsgálja a Penfield-féle iskola máig nagy érdeklődést kiváltó 1963-as nézeteit, s választ keres arra a kérdésre is, hogy az anyanyelvhez képest milyen tények igazolhatják a kritikus periódus létezését a második/idegen nyelvben. Létezik-e, s ha igen, akkor a pubertáskor beálltakor jelenik-e meg az emberi fejlődésben egy olyan biológiai érettségi határ, melyet túllépve a nyelvtudás már nem lehet teljes? Valóban elegendő vagy szükséges feltétele-e a gyermekkorban elkezdett nyelvtanulás a tökéletes anyanyelvi szintű tudásnak?

A bevezető (*A Critical Look at the Critical Period Hypothesis in Second Language*

Acquisition Research, 1–29. old.) áttekintést nyújt e sokat vitatott elmélet eddigi irodalmáról, számba véve az olyan ellentétesnek számító álláspontokat is, amelyek azt húzzák alá vagy éppen cáfolják, hogy a gyerekek minden tekintetben jobb nyelvtanulók, mint a felnőttek. A már ismeretes eredményeket kifejtve Singleton két fogalom bevezetésével világít rá arra a nyilvánvaló ellentmondásra, hogy idősebb kezdő nyelvtanulók a második nyelvi közegben kezdeti előnyre ('initial advantage') tesznek szert fiatalabb társaikkal szemben, hosszabb távon mégis a korábban kezdett második nyelv elsajátítása lesz az eredményesebb ('eventual attainment'). Kísérleti eredmények szerint ugyanez elmondható az instrukcionált módon történő nyelvtanulásnál is, bár sokkal több időre van szükség ahhoz (akár 15–18 évre is), hogy a korai nyelvtanulás előnyei idegen nyelvi környezetben megmutatkozzanak.

A szerző saját megfigyeléseivel zárja leírását, s számos példa segítségével igazolja, hogy pusztán a korai nyelvtanulás nem biztosítéka a tökéletes tudásnak, mivel ezt más nyelvi és kognitív tényezők is befolyásolhatják. Következésképpen az a nyelvelsajátítási elmélet, miszerint minél korábban kezdünk nyelvet tanulni, az annál hatékonyabb hosszú távon, nem tételként, csak tendenciaként fogadható el. A tanulmánygyűjtemény ebben az értelemben kihívás azoknak, akik a kritikus periódus eredeti elméletét, s az életkor egyedüli meghatározó szerepét fenntartás nélkül vallják.

Theo Bongaerts, Brigitte Planken és Erik Schils: *Can Late Learners Attain a Native Accent in a Foreign Language? A Test of the Critical Period Hypothesis* című írásukban (30–50. old.) az életkor és a kiejtés kapcsolatát vizsgálják. A CPH hívei ebben a kérdésben értenek egyet leginkább: a 9–12 éves kor után elkezdett nyelvtanulás nem nélkülözi az „akcentust”. A fenti kutatók kísérleti eredményeik megjelentetésével éppen ezt a feltevést szeretnék „tesztelni”. Olyan hollandok angolságát, akik középiskolában kezdték a nyelvet, angol anyanyelvűekkel kiértékelve arra a következtetésre jutottak, hogy létezhetnek esetek, mikor egy felnőtt nyelvtanuló kiejtése is tökéletes az adott második/idegen nyelven. Megjegyzendő azonban, hogy a vizsgált személyek mind lelkiismeretes nyelvtanulók voltak, s iskoláéveik alatt alapos fonetikai felkészítést kaptak. Vajon igaz-e ez a megállapítás – mely nem zárja ki egy ún. 'érzékeny periódus' ('sensitive period') vagy a korai nyelvtanulás biológiai előnyének létezését –, minden más, tipológiailag egymáshoz nem ennyire közel álló nyelv esetében is?

Fonetika, fonológia témában más cikket is olvashatunk a kötetben. Lengyel Zsolt *Some Critical Remarks on the Phonological Component* című írása (124–134. old.) rámutat arra, hogy a CPH minden változtatás nélkül nem terjeszthető ki sem a második/idegen nyelvi fonetikai percepcióra, sem a produkcióra. Két, 6–9 éves iskolásokon végzett kísérlet leírásá-

val igazolja, hogy a fonetikai összetevő az elsajátítás folyamatában nem tekinthető különálló, monolit nyelvi szintnek. Egy ismeretlen lexikai elem kiejtését az anyanyelv szemantikája, egyéni tanulási stratégiák, s más tényezők is befolyásolják, míg az életkor szerepe minimális.

Vivian Cook (*Multicompetence and Effects of Age*, 51–66. old.) tanulmányában az „akcentuskérdés” egy módszertani problémát vet fel. Egy két- vagy többnyelvű ember tudását nem lehet ugyanazon a skálán mérni és leírni, mint egy egynyelvűét, hiszen alig van olyan személy, aki mindkét nyelvnek egyformán birtokában lenne. A kérdés inkább az: különbözik-e a más-más korban kezdett második nyelvet tanulók multikompetenciája? Különböző nyelvi szinteken összehasonlítva a gyermekkori szimultán és a felnőttkori konszekutív kétnyelvűséget, a szerző feltételezi, hogy helytelen kiindulópont következtében hiba lenne kijelenteni, hogy a gyerekek a két nyelvet külön rendszerként aktivizálják, míg a felnőttek egyként.

A biológiailag adott szenzoros képességek és a nyelv öröklött komponense – melyet Chomsky univerzális grammatikának (UG) nevez – a tárgya Gita Martohardjono és Suzanne Flynn írásának (*Is there an Age Factor for Universal Grammar?*, 135–153. old.). A cikk az eddigi irodalomra hivatkozva szétválasztja az idegen nyelvi szintaxis és a hangzórendszer elsajátításának innáta és szerzett elemeit, s az előbbiekre bebizonyítja, hogy rájuk a kritikus periódus nincs hatással: bármely életkorban ugyanúgy megtanulhatók. A szerzők egyik kísérlete is ezt a feltevést igazolta, amikor a kínai és indonéziai tesztalanyok feladata néhány – az e nyelvcsaládtól távol álló – angol tesztmondat nyelvtani helyességének eldöntése volt.

A két utóbbi munka is szétválasztja a lexikát, a grammatika más nyelvspecifikus elemeit és az UG-vezérelt nyelvi összetevőt. Georgette Ioup morfoszintaktikai esettanulmánya (*Evaluating the Need for Input Enhancement in Post-Critical Period Language Acquisition*, 95–123. old.) azt a kérdést veti fel: vajon

a nyelvi univerzálék a felnőttkori nyelvtanulásnál is hozzáférhetőek-e? Megfigyelések rámutatnak, hogy a gyerek a formai sajátosságokat tudatosan nem figyelve, más stratégiákat alkalmazva jut el a helyes nyelvtani szerkezetekhez – ha hosszabb távon is –, mint a felnőtt. Az utóbbinak bőséges, explicit, a szabályosságokra rámutató információra és korrekcióra ('input enhancement')

van szüksége ahhoz, hogy az adott nyelvet megközelítőleg azonos szinten megtanulja. Ez a tapasztalati tény vezetett a CPH elfogadásához. A szerző két felnőtt, angol anyanyelvű alany arabtudásának UG, valamint a nyelvspecifikus elemeit összehasonlítva cáfolja a korai és a kései nyelvsajátítást megkülönböztethető két tényező hitelenségét. A jó, felnőtt nyelvtanuló instrukcionált módon, vagy anélkül is anyanyelvi szintű tudást szerezhet. Julie, az adott nyelvi környezetben, spontán sajátította el a nyelvet – bár szívesen vette, ha kijavítják –, míg Laura csak arab ta-

nulmányait befejezve került Egyiptomba. A mérések szerint a két hölgy nyelvi kompetenciája azonos, s nem különböztethető meg az anyanyelvi arab beszélőtől sem. Feltételezhető, hogy Julie, különleges neurokognitív képességének köszönhetően, egy belső nyelvsajátítási mechanizmusra támaszkodva (UG) tudott a szabályelvonáshoz megfelelő mennyiségű inputot feldolgozni.

Mind összegzésnek, mind kiindulópontnak is megfelel Hans W. Dechert el-

méleti munkája (*Some Critical Remarks Concerning Penfield's Theory of Second Language Acquisition*, 67–94. old.) mely W. G. Penfield három írását elemzi. Vizsgálata szerint az előforduló feltételezésekre egyikben sem találni tudományos értékű bizonyítékot. A CPH csak családi nyelvsajátítási élményekre, pszichológiai, logikailag pedig a bagdadi múzeumban talál-

ható babiloni agyagtábla-legendára: a metaforikus „tabula rasa” hipotézisre alapul. Egy ilyen érvelés nem indokolja azt a súlyt, amit Penfield spekulatív, leegyszerűsített második/idegen nyelvi elsajátítási modellje kapott a hatvanas évektől. Neurofizikailag ugyan igazolható a korai nyelvtanulás számos előnye, ez még nem zárja ki, hogy egy bizonyos életkort elérve valamely nyelvet ne lehetne tökéletesen birtokba venni. Mai szemmel Penfield érvelése túl általános és idejétmúlt. Egy olyan új, kétkomponensű – első/második, idegen nyelv – megközelítésre van szükség, mely tudományos

A már ismeretes eredményeket kifejtve Singleton két fogalom bevezetésével világít rá arra a nyilvánvaló ellentmondásra, hogy idősebb kezdő nyelvtanulók a második nyelvi közegben kezdeti előnyre ('initial advantage') tesznek szert fiatalabb társaikkal szemben, hosszabb távon mégis a korábban kezdett második nyelv elsajátítása lesz az eredményesebb ('eventual attainment').

Kísérleti eredmények szerint ugyanez elmondható az instrukcionált módon történő nyelvtanulásnál is, bár sokkal több időre van szükség ahhoz (akár 15-18 évre is), hogy a korai nyelvtanulás előnyei idegen nyelvi környezetben megmutatkozzanak.

igényű, kísérleti eredményekkel támogatott elméletre épül.

The Age Factor in Second Language Acquisition: A Critical Look at the Critical Period Hypothesis. Eds.: David Singleton–Zsolt Lengyel. Multilingual Matters Ltd., Clevedon, Philadelphia, Adelaide 1995.

Simon Orsolya